

היום נלמד בעזרת ה':

בבא מציעא דף צב

משנה: אוכל פועל קישות אפילו בדינר: מותר לפועל לאכול קישות או כותבת (= תמר) אפילו בשווי דינר זהב! זו דעת ת"ק.

ר' אלעזר חסמא אומר: אסור לפועל לאכול יותר מהשכר שהוא מקבל מבעל הבית. (ולומדים זאת מהפסוק "כִּי תִבְאֵ אֶכְרֶם רְעֵף וְאֶכְלֶתָ עֲנָבִים כַּנְפֶשֶׁךָ" כלומר תאכל כמו השכירות שאתה מקבל, השכירות נקראת 'כנפשך' בגלל שהפועל מסכן את נפשו בעבודתו, כגון כאשר הוא עולה באילן).

וחכמים מתירין אבל מלמדין את האדם: נותנים לו עיצה הוגנת שלא יגרום לעמו שימנעו לשכור אותו לעבודה.

גמרא: קושיא: חכמים היינו תנא קמא: ומה ההבדל ביניהם? תירוץ: איכא בינייהו אבל מלמדין: אכן לדעת שניהם מותר לפועל לאכול יותר משכרו, והמחלוקת היא האם עלינו ללמד את הפועל את העיצה הנ"ל או לא.

תירוץ נוסף: איבעית אימא איכא בינייהו דרב אסי: שאמר אפילו אם בעל הבית שכר את הפועל לבצור לו רק אשכול אחד, מותר לו לאכול את האשכול הזה!

דעת ת"ק כרב אסי, ולכן פועל אוכל קישות אפילו כשהוא נשכר לקטוף רק אותה לבדה ואין שם עוד קישואים. ודעת רבי אלעזר חסמא שלא יאכל יותר על שכרו, בין אם הוא נשכר לקטוף אותה לבדה ובין אם נשכר לקטוף עוד קישואים. ודעת חכמים אם הוא שכר לקטוף עוד קישואים מותר לו לאכול יותר על שכרו, אבל אם הוא נשכר לקטוף רק את הקישות הזו אסור לו לאוכלה, ודלא כרב אסי.

ואמר רב אסי אפילו לא בצר אלא אשכול אחד אוכלו: אפילו אם הפועל נשכר לעבוד כל היום בהרבה אשכולות, והוא התחיל לבצור את האשכול הראשון, מותר לו לאכול אותו.

וצריכא: את שני המימרות של רב אסי. בפסוק כתוב "כִּי תֵבֵא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנִפְשֶׁךָ שְׂבָעָךָ וְאֵל כְּלִיךָ לֹא תִתֵּן" ומכאן למדה הגמרא לעיל (פד', ב) שבזמן שהפועל נותן לתוך כליו של בעל הבית מותר לו לאכול כלומר בשעת התלישה מהמחובר. ממילא, היה מקום לחשוב שיש חובה לתת לתוך כליו של בעל הבית כדי שיהא מותר לאכול, כדלהלן.

אם רב אסי היה אומר רק את המימרא הראשונה שלו, היינו חושבים שדוקא בנשכר לאשכול בודד מותר לו לאכול, בגלל שאין עוד ענבים לתת לתוך כליו של בעל הבית, והתורה הרי התירה לו לאכול, ולכן מותר לו לאכול את האשכול הבודד. אבל כאשר הוא נשכר לכל היום, אסור לו לאכול את האשכול הראשון עד שיתן קודם אשכול אחר לתוך כליו של בעל הבית.

ואם רב אסי היה אומר רק את המימרא השניה, היינו חושבים שדוקא כאשר יש עוד ענבים מותר לו לאכול את האשכול הראשון, בגלל שהוא יוכל לקיים בהמשך את הנתניה לתוך כליו של בעל הבית. אבל במקרה שיש רק אשכול אחד, ואם הוא יאכל אותו הוא לא יוכל לתת יותר לתוך כליו של בעל הבית, יהיה אסור לו לאכול אותו. קמ"ל.

תירוץ נוסף: איבעית אימא איכא בינייהו דרב: רב מצא 'מגילת סתרים' של רבי חייא. בזמנם היה אסור לכתוב את התורה שבעל פה ולכן כשהיה רבי חייא שומע דבר חידוש ופחד לשכוח אותו הוא היה כותב אותו ומסתיר את הדבר מבני אדם. במגילה הזו היה כתוב - איסי בן יהודה אומר "כִּי תֵבֵא בְּכֶרֶם רֵעֶךָ" בביאת כל אדם הכתוב מדבר, דהיינו כל אדם שנכנס לשדה יכול לאכול (להלן יתבאר שהכוונה שכל אדם שרוצה לעבוד בשדה מעצמו בלי ששכרו אותו לעבודה, יכול לעבוד ולאכול).

דעת ת"ק שלא כמו איסי, ולכן מדגיש ת"ק שדוקא פועל אוכל ולא כל אדם. אבל דעת חכמים כאיסי ולכן הם סוברים שמותר לפועל לאכול יותר על שכרו. כי הרי אפילו אם הוא לא היה פועל שמקבל שכר, היה מותר לו לאכול. (אמנם הסיבה שלדעת ת"ק מותר לו לאכול יותר על שכרו, כי כך גדר ההיתר שלו).

ואמר רב לא שנק איסי חיי לכל בריה: איסי לא השאיר חיים לכל בעל שדה. כי כל אחד יבוא ויאכל לו מהשדה.

אמר רב אשי אמריתה לשמעתא קמיה דרב כהנא: אמרתי לרב כהנא את דברי רב על מה שאמר איסי, והסברתי את דברי איסי שאין כונתו לומר שכל אדם יוכל להכנס ולאכול מהפירות, אלא כל מי שירצה לעבוד בשדה יוכל להכנס ולעבוד בה ולאכול.

אמר לי: רב כהנא השיב לרב אשי, אפילו הכי צדקו דברי רב שאיסי לא שבק חיי וכו'. כי נוח לו לבעל השדה לשכור פועל שיקטוף את הפרדס בשכר, ולא שיבואו כל האנשים ויעבדו ויאכלו לו את הפירות. והטעם, כי פועל עובד גם לאחר שהוא אוכל, ואילו אדם שבא לעבוד כדי לאכול עובד רק בשביל לאכול. בנוסף פועל שעובד זמן רב, לאחר זמן הוא קץ באכילה, אבל בן אדם שבא לעבוד בשביל לאכול אינו קץ באכילה, וכל פעם שהוא יהיה רעב הוא יבוא לעבוד ולאכול (פרישה).

*

איבעיא להו פועל משלו הוא אוכל: האם מה שהפועל אוכל זה תוספת שכר שהתורה נתנה לו, או שזה כ'מתנת עניים' שהתורה מעניקה לו מתנת חסד מהשמים. והנפקא מינה - אם הפועל אומר 'תנו לאשתי ובני את הפירות שמגיעים לי'. אם 'משלו הוא אוכל' כחלק מהשכר שמגיע לו על עבודתו, אם כן עלינו לתת את הפירות למשפחתו. אבל אם 'משל שמים הוא אוכל' כמתנת חסד, אין לתת למשפחתו כי רק לו זיכתה התורה את המתנה ולא למשפחתו.

תא שמע אוכל פועל קישות ואפילו בדינר, כותבת ואפילו בדינר: אם נאמר ש'משלו הוא אוכל' דהינו בשכרו, וכי האם יתכן ששכר עבודתו הוא 'דנקא' - שישיית דינר, והוא אוכל בדינר (פי שש)!!

דחיה: ואלא מאי משל שמים הוא אוכל: והרי גם אם נאמר שהוא אוכל במתנת חסד, יהיה קשה את אותה הקושיא - סוף סוף אוגיר בדנקא וכו'. אלא בהכרח עלינו לתרץ שהקב"ה זיכה לו מתנת חסד גדולה כזו. ואם כן גם אם נאמר שהוא אוכל בשכר עבודתו נתרץ שהקב"ה נתן לו תוספת שכר גדולה כזו.

תא שמע ר' אלעזר חסמא אומר וכו' וחכמים מתירין: הגמרא מנסה לפשוט את הספק מהמחלוקת במשנתנו. לכאורה לדעת רבי אלעזר חסמא 'משלו הוא אוכל' דהיינו בשכרו ולכן אסור לו לאכול יותר על שכרו. ולדעת חכמים 'משל שמים הוא אוכל' ולכן הוא יכול לאכול אפילו יותר.

דחייה: לא, זכולי עלמא משלו הוא אוכל וכו': יתכן שלכו"ע 'משלו הוא אוכל' בשכרו, והמחלוקת היא בפירוש המילה 'כנפשך' שבפסוק "כִּי תֵבֵא בְכֶרֶם יִרְעֶךָ וְאָכַלְתָּ עֲנָבִים כְּנִפְשֶׁךָ". לדעת רבי אלעזר חסמא פירוש הפסוק הוא - תאכל כמו השכירות שאתה מקבל. השכירות נקראת 'כנפשך' בגלל שהפועל מסכן את נפשו בעבודתו (כגון כאשר הוא עולה באילן). ואילו לדעת חכמים הפסוק בא ללמד שאם בעל הבית חוסם את הפועל מלאכול, הוא לא עובר על הלאו של "לא תחסום". כי כמו שאת נפשך אתה יכול לחסום, כך אתה יכול לחסום את הפועל שלך. ומכיון שאין לנו פסוק שמגביל את אכילת הפועל, ממילא סוברים חכמים שהוא יכול לאוכל אפילו יותר משכרו.

תא שמע נזיר שאמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו: פועל נזיר שאמר לבעלים תן את הענבים שמגיעים לי לאשתי ובני, אין הבעלים שומע בקולו. ולכאורה אם נאמר ש'משלו הוא אוכל' בשכרו, מדוע אין שומעין לו?

דחייה: התם משום לך לך וכו': הסיבה שהבעלים לא שומע לו אינה בגלל שהוא לא יכול לדרוש את הענבים בשכרו, אלא בגלל שקונסים אותו על כך שהוא הלך לעבוד בכרם כשהוא נזיר, דבר שיכול לגרום לו להיכשל באכילת ענבים האסורים לו. כי 'לך לך אמרין נזירא סחור סחור לכרמא לא תקרב' - לך לך, אנו אומרים לנזיר, תסובב את הדרך סחור סחור מסביב, ואל הכרם לא תתקרב.

תא שמע פועל שאמר תנו לאשתי ובני אין שומעין לו: ואם 'משלו הוא אוכל' מדוע לא שומעין לו? הרי מגיע לו ענבים בשכרו.

דחייה: מאי פועל נזיר: הפועל שעליו מדברת הברייתא הוא נזיר, והסיבה שלא נותנים לו היא כנ"ל.

קושיא: והתניא נזיר והתניא פועל: והרי פעם אחת כתוב 'נזיר' ופעם אחת כתוב 'פועל', אם כן בהכרח שהפועל הוא לא הנזיר אלא פועל רגיל, כי אחרת מדוע שינו את שמו בכל פעם? תירוצ: **מידי גבי הדדי תניין?** וכי שתי הברייתות הללו כתובות ביחד? לא, אלו שתי ברייתות שונות שאחת קוראת לנזיר בשמו, והשניה קוראת לו 'פועל'.

תא שמע מנין לפועל שאמר תנו לאשתי ובני שאין שומעין לו שנאמר "ואל כליך לא תתן": מוכח ש'משל שמים' הוא אוכל כמתנת חסד, כי אם היה אוכל בשכרו מדוע לא נותנים למשפחתו?

וכי תימא הכי נמי נזיר וכו': ואם תרצה לומר שגם כאן מדובר בנזיר, לא יתכן! כי אם כן מדוע אומרת הברייתא שהטעם שלא נותנים לו לאכול בגלל הפסוק "ואל כליך לא תתן"? היה עליה לומר שלא נותנים לו משום 'לך לך אמרין נזירא וכו'.

תירוץ: אין הכי נמי וכו': באמת מדובר בנזיר, והסיבה שהגמרא הביאה את הפסוק 'ואל כליך בגלל שהיא קראה לו בשם פועל היא גם הביאה פסוק שמתאים לפועל.

תא שמע השוכר את הפועל לקצות בתאנים: הפועל אוכל ופטר מלעשר (כי עדיין לא נגמרה המלאכה). אבל אם הפועל סיכם עם בעל הבית 'על מנת שאוכל אני ובני', הוא עצמו אוכל ופטר מלעשר, אבל בנו אוכל וחייב לעשר. בגלל שהבן אוכל מחמת 'התנאי' והרי זה כ'מקח', ולמדנו לעיל שהקונה פירות חייב לעשר אותם. עד כאן הברייתא.

אם נאמר שפועל 'משלו הוא אוכל' בשכרו, מדוע בנו חייב לעשר? והרי הבן לא אוכל מחמת התנאי אלא מחמת שכר אביו, ועדיין לא נגמרה המלאכה.

דחייב: אמר רבינא משום דמיחזי כמקח: באמת הפועל אוכל בשכרו, ומדאורייתא בנו לא היה צריך לעשר, אבל בגלל שנראה הדבר כאילו הוא אוכל בגלל התנאי והרי זה כ'מקח', חייבו אותו חכמים לעשר.

תא שמע השוכר את הפועל לעשות בנטע רבעי שלו: נטע רבעי - עץ מאכל בשלוש שנים הראשונות לאחר נטיעתו הוא ערלה, ואסור באכילה ובהנאה. ובשנה הרביעית הוא 'נטע רבעי' ויש לו דין 'מעשר שני' שמותר לאוכלו רק בירושלים, ואם רוצה לאוכלו מחוץ לירושלים צריך לפדות אותו ולהוסיף חומש על שווי.

השוכר פועל לקטוף את הנטע רבעי, אסור לפועל לאכול מהפירות כי חייבים לאכול אותם רק בירושלים. ואם הבעלים לא הודיע לפועל שהעצים הם 'נטע רבעי', עליו לפדות את הפירות ולתת להם לאכול מהם, משום שהם השכירו את עצמם על דעת לאכול מהפירות וזה מקח טעות.

אם נאמר שפועל 'משל שמים הוא אוכל' במתנת חסד, מדוע אם הבעלים לא הודיע לפעול שזה 'נטע רבעי' הוא צריך לפדות את הפירות? הרי כל האכילה שלו זה מתנת חסד מהקב"ה, ומכיון שיש איסור אכילה של נטע רבעי, ממילא לא זיכה לו הקב"ה את הנטע רבעי במתנה!

דחייה: **התם משום דמיחזי כמקח טעות:** אין זה מקח טעות באמת, אבל זה נראה כמקח טעות, כי אם הם היו יודעים שהם לא יאכלו, הם לא היו רוצים לעבוד אצלו.

אימא סיפא נתפרסו עגוליו נתפתחו חביותיו: עגולי תאנה (= תאנים מיובשות שדוחסים אותם בצורה של עיגול) שלאחר מכן נפלו ונתפרדו מדיבוקם, והוא שוכר פועלים לדרוס אותם בחזרה, אסור לפועלים לאכול מהם. מכיון שלאחר הדריסה הראשונה כבר נתחייבו התאנים במעשר, ואין פועל אוכל בדבר שנתחייב במעשר. ואם בעל הבית לא הודיע להם שהם באים לדרוס תאנים שנתפרדו, אלא אמר להם שהם באים 'לדרוס תאנים' סתם, והם חשבו שהם באים לדרוס תאנים בפעם הראשונה, עליו לעשר את התאנים ולתת להם לאכול מהם.

וכן השוכר פועלים לסתום בחזרה את חביות היין שנפתחו, אסור להם לשתות מהם, כי היין כבר התחייב במעשר קודם לכן. ואם לא הודיעם שהם באים לסגור חביות בפעם השניה, עליו לעשר ולתת להם לשתות מהיין כנ"ל. עד כאן הברייתא.

ואם נאמר 'משל שמים הוא אוכל', מדוע עליו לעשר? הרי מהשמיים לא זיכו להם מתנה של איסור!

וכי תימא הכא נמי וכו': ואם תרצה לומר שגם כאן הוא נותן להם לאכול רק בגלל שזה נראה 'כמקח טעות', כי הם לא היו באים לעבוד אם היו יודעים זאת מראש. אמנם כל זה ניחא לגבי 'נתפרסו עגוליו' וכנ"ל. אבל לגבי 'נתפתחו חביותיו' לא שייך בזה מקח טעות, כי כולם יודעים שלאחר שהיין הגיע מהגת אל הבור (עוד קודם בכלל שנכנס לחבית) הוא כבר התחייב במעשר, והפועל לא אוכל ממנו מכאן והלאה!

דחייה: **אמר רב ששת שנתפתחו חביותיו לבור:** מדובר שנתפתחו המכסים של החביות, ונשפך היין ל'בור' שלפני הגת. ולכן הפועלים היו סבורים שזה היין שעדיין לא נכנס לחבית מעולם והם יכולו לשתות ממנו, והם לא ידעו שהוא כבר נכנס לחבית ואסור להם לשתות ממנו.

קושיא: והתניא יין משירד לבור: והרי בברייתא כתוב שחובת מעשר על יין חלה משעה שהוא יורד מהגת אל הבור, ואם כן בכל מקרה אסור להם לשתות מהיין שבבור. **תירוץ:** כר' עקיבא דאמר משיקפה: הברייתא (של 'נתפתחו חביותיו') סוברת כרבי עקיבא שחייב המעשר חל רק לאחר שהיין התחיל לתסוס בבור והחרצנים צפים מלמעלה, וצריך להוציא את החרצנים מהיין. כשיוציאו את החרצנים מהיין חלה חובת מעשר. ולכן הפועלים טוענים 'אנו חשבנו שעדין לא הוציאו את החרצנים מהיין ומותר לשתות ממנו'.

קושיא: ונימא להו איבעי לכו אסוקי אדעתייכו דלמא מקפה: שיטען להם בעל היין 'היה עליכם להעלות בדעתכם שמא מהיין הזה כבר ניטלו החרצנים'. **תירוץ:** באתרא דהוא גברא דנגיד איהו מקפה: מדובר במקום שהמנהג הוא שמי שמושך את היין מהבור, הוא זה שמוציא את החרצנים מהיין. ולכן הם היו סבורים שמכיון שהם נשכרו למשוך את היין מהבור לחביות, עדיין לא הוצאו חרצניו והם יוכלו לשתות ממנו.

השתא דתני רב זביד וכו': ועכשיו שרב זביד שנה ברייתא בבית מדרשו של רבי הושעיא בנוסח דלהלן - 'משירד לבור ויקפה ור' עקיבא אומר משישלה בחביות'. דהיינו שלדעת רבי עקיבא חייב מעשרות חל רק לאחר שהוכנס היין לחבית והמשיך לתסוס שם והשמרים צפים למעלה, וקודם שסוגרים את מכסה החבית משליכים את הפסולת מהחבית. מהרגע שמשליכים אך הפסולת חלה חובת מעשרות.

לפי זה ניתן לבאר את דברי הברייתא ('נפתחו החביות') שהחביות נפתחו ולא נשפכו אל תוך הבור, ובכל אופן טוענים הפועלים שכשהם הסכימו לעבודה היה זה על דעת שמותר להם לשתות מהיין. כי הברייתא סוברת כרבי עקיבא והפועלים טוענים לא ידענו שהשליכו כבר את השמרים מהחביות.

קושיא: ונימא להו איבעי לכו אסוקי אדעתייכו דלמא משלי: שיטען להם בעל היין 'היה עליכם להעלות בדעתכם שמא כבר נטלה הפסולת מהחביות'. **תירוץ:** באתרא דהוא דשריק הוא משלי: מדובר במקום שהמנהג שמי שסוגר את החבית הוא זה שגם מוציא את הפסולת מהיין. ולכן הם היו סבורים שמכיון שהם נשכרו לסגור את החביות, עדיין לא הוצאה הפסולת והם יוכלו לשתות מהיין.

תא שמע קוצץ אדם: למדנו במשנה להלן (בדף הבא), מותר לאדם לסכם עם בעל הבית שיוסיף לו במשכורת בתמורה לכך שהוא לא יאכל מהפירות, או בשביל שבנו

ובתו הגדולים שנשכרו לפועלים לא יאכלו מהפירות, או שעבדו ושפחתו הגדולים שנשכרו לפועלים לא יאכלו, או שאשתו לא תאכל. והטעם, בגלל שיש להם דעת והם יודעים מכך ומוחלים על הזכות שמגיעה להם.

אבל אינו יכול לקצוץ עם בעל הבית שבנו ובתו הקטנים או עבדו ושפחתו הקטנים לא יאכלו מהפירות, וכן לא שבהמתו לא תוכל לאכול. והטעם, מפני שאין בהם דעת למחול. עד כאן הברייתא.

קא סלקא דעתך: הגמרא סוברת שמדובר במקרה שהאבא 'מעלה להן מזונות' כלומר מפרנס את בני משפחתו שאז השכר של פעולתם הולך אליו. ואם כן, אם נאמר שפועל אוכל 'משל שמים' במתנת חסד, מובן מדוע הוא לא יכול לקצוץ בשביל בניו הקטנים או עבדיו הקטנים שלא יאכלו, כי התורה זיכתה את המתנה הזו לפועל ולא לאביו או לאדונו (רש"ש). אבל אם נאמר שפועל 'משלו הוא אוכל' בשכרו, הרי כמו שהשכר שלהם מגיע אליו כך גם התוספת שכר הזו של אכילת הפירות שייכת לו.

דחיייה: הכא במאי עסקינן בשאין מעלה להן מזונות: מדובר שהאבא לא מפרנס אותם ולכן שכר הפעולה שלהם לא הולך אליו. **קושיא:** **אי הכי גדולים נמי:** מדוע הוא יכול לקצוץ בעבור בניו הגדולים שלא יאכלו? **תירוץ:** **גדולים ידעי וקא מחלי:** בגלל שהם יודעים ומוחלים על כך ואם כן זה נעשה בהסכמתם.

והא תנא ר' הושעיא: רבי הושעיא שנה ברייתא החולקת על המשנה הנ"ל, וסוברת שהאדון יכול לקצוץ בשביל עבדו ושפחתו הכנענים כדי שלא יאכלו, ואפילו אם הם **קטנים**. לכאורה המשנה והברייתא מדברות במקרה שהאדון 'מעלה להן מזונות', והמחלוקת שלהם היא האם 'משלו הוא אוכל' או 'משל שמים הוא אוכל'. דהיינו **המשנה סוברת** 'משל שמים הוא אוכל' ולכן אין לאדון זכות באכילה הזו, ואילו **הברייתא סוברת** 'משלו הוא אוכל' ולכן יש לאדון זכות באכילה כמו שיש לו זכות בשכר.

דחיייה: לא, דכ"ע משלו וכו': לכו"ע 'משלו הוא אוכל', אלא שהמשנה מדברת באופן שאין האדון מעלה להן מזונות. ולכן אין לו זכות בשכר שלהם, וממילא גם לא בשכר של האכילה שלהם. ואילו הברייתא מדברת באופן שהאדון מעלה להן מזונות. ולכן השכר שלהם שלו, וממילא גם שכר האכילה שלהם שלו.